

داستان‌های شفاهی مازندران (جلد چهارم)

(افسانه‌های طنز آمیز، تمثیلی)

نادرعلی فلاحتی

www.ketab.ir

سرشناسه	فلاح، نادعلی، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	داستانهای شفاهی مازندران/نادعلی فلاح.
مشخصات نشر	آمل: وارث وا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	ج. ۴.
شابک	دوره: 978-600-7662-96-0-0؛ ج. ۱: 978-600-7662-95-3-3؛ ج. ۲: 978-600-7662-97-7-7؛ ج. ۳: 978-600-7662-98-4-4؛ ج. ۴: 978-600-7662-99-1-1؛ ج. ۵: 978-600-7662-64-9-9
وضعیت فهرست نویسی	فیپا:
مندرجات	ج. ۱. افسانه‌های عاشقانه، حکایت. - ج. ۲. افسانه‌های سحرآمیز. - ج. ۳. افسانه‌های واقع‌گرا. - ج. ۴. افسانه‌های طنزآمیز تمثیلی. - ج. ۵. اسطوره و جن، قصه، لطیفه. افسانه‌ها و قصه‌های مازندرانی
موضوع	Legends -- Iran -- Mazandaran :
موضوع	PIR ۱۳۹۶۸۴۵۵/۸۵۲ف/
رده بندی - کُره	۲۰۹۵۵۲۲/۳۹۸
رده بندی دیویی	۴۶۸۱۰۰۲:
شماره کتابشناسی ملی	

داستان‌های شفاهی مازندران (جلد چهارم)

(افسانه‌های طنزآمیز، تمثیلی)

نادعلی فلاح

طراح جلد: زینب مایه

صفحه آرای: پارت نگار، سیدی

چاپ نخست: ۱۳۹۶ - شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بها: ۲۳۰۰۰ تومان

حق چاپ برای مولف محفوظ است

انتشارات وارث وا

نشانی: آمل / خ نور / ده‌متری اول / ک خطیبی / طبقه فوقانی پاساژ نانی

آدرس الکترونیکی: vareshva28@yahoo.com

۰۱۱۴۴۲۶۸۷۰۹ - ۰۹۱۱ ۱۲۷ ۶۶۱۰ - دورنگار: ۰۱۱۴۴۲۶۸۷۰۹

شماره	فهرست افسانه‌های هجوی	صفحه	کد جهانی
	سایه‌ساز با خوانندگان	۱	
	فصل اول: افسانه‌های هجوی	۵	
۱	انتر پادشاه	۶	۱۶۴۰
۲	اون شیخ شیخ پس چیه؟	۹	۱۳۴۸
۳	بز (باز خال رسوایه) (روایت اول)	۱۰	
۴	گوز مهر هاکنیم (روایت دوم)	۱۴	
۵	بریدن سر خر	۱۸	
۶	تریک شو دس اشاره	۱۹	
۷	خدیجه (روایت اول)	۲۰	
۸	فاطمه (زن عجوزه) (روایت دوم)	۲۴	
۹	سودابه غرغری (روایت سوم)	۲۹	
۱۰	خر ما از کرگی دم نداشت	۳۰	۱۵۳۴
۱۱	داشت یا نداشت	۳۶	
۱۲	خرگوش خبر رسان (روایت اول)	۳۷	۱۵۳۹
۱۳	ملا نصرالدین (روایت دوم)	۳۸	
۱۴	ملا نصرالدین (روایت سوم)	۴۱	
۱۵	ملا نصرالدین (روایت چهارم)	۴۲	
۱۶	خیاط و نمک	۴۳	

#۱۳۸۱B	۴۴	داریه (دایره)	۱۷
	۴۷	دم خروس	۱۸
	۴۸	دوازده کیلو دونه	۱۹
۱۳۳۲	۵۲	دو تا ملا	۲۰
	۵۴	دیدن قیامت.... (روایت اول)	۲۱
۱۳۱۳A	۵۶	یک نفر بود.... (روایت دوم)	۲۲
	۵۹	روزگار و زن غسل فروش (روایت اول)	۲۳
	۶۱	قورباغه و زن غسل فروش (روایت دوم)	۲۴
	۶۹	شاه علس و پینه دوج	۲۵
	۷۱	شاعر و ماعر	۲۶
	۷۳	عروس بینگ سدای	۲۷
	۷۵	علی شال ترس (روایت اول)	۲۸
	۷۷	علی شال ترس (روایت دوم)	۲۹
	۷۹	کل حسن (روایت اول)	۳۰
	۸۱	کل حسن (روایت دوم)	۳۱
	۸۳	کل حسن (روایت سوم)	۳۲
	۸۸	کل حسن (روایت چهارم)	۳۳
	۸۹	کل و دختر پادشاه (روایت پنجم)	۳۴
	۹۱	کل حسن (روایت ششم)	۳۵
	۹۶	حسن کچل (روایت هفتم)	۳۶
	۱۰۲	حسن کچل (روایت هشتم)	۳۷
	۱۰۳	کل حسن (روایت نهم)	۳۸
	۱۰۵	کل (روایت دهم)	۳۹
۱۵۳۵	۱۱۱	کل (روایت یازدهم)	۴۰
	۱۱۷	کل (روایت دوازدهم)	۴۱

	۱۲۰	کل (روایت سیزدهم)	۴۲
	۱۲۳	حسن شال ترس (روایت چهاردهم)	۴۳
	۱۳۷	کل عباس (روایت پانزدهم)	۴۴
	۱۳۵	کل عباس (روایت شانزدهم)	۴۵
	۱۴۰	گاو بیچاره	۴۶
	۱۴۱	گل میخ طلا	۴۷
	۱۴۴	گج برار و خوار برار	۴۸
۱۶۰۰	۱۴۹	مالی (یک مشت دو مشت)	۴۹
	۱۵۱	ماری که سه پسر داشت....	۵۰
۱۶۵۰	۱۵۴	معرکه گر	۵۱
	۱۵۵	مهمان ناخونده	۵۲
	۱۵۷	نجج (روایت اول)	۵۳
	۱۵۸	نجج (روایت دوم)	۵۴
	۱۵۹	نعل	۵۵
	۱۶۰	هفت دزد	۵۶
۱۶۵۴	۱۶۱	همدان	۵۷
	۱۶۵	هیش نج هیش نج	۵۸
	۱۶۶	یک کفکرک من پرتنه	۵۹
	۱۶۷	یک پادشاه بود	۶۰

فهرست افسانه‌های حیوانات یا تمثیلی

شماره	فهرست افسانه	صفحه	کد جهانی
	فصل دوم: افسانه‌های تمثیلی	۱۶۸	
۱	باغ انگور	۱۶۹	
۲	ببر	۱۷۱	
۳	بچه شیر و بچه پلنگ	۱۷۲	
۴	بز خوش نقش	۱۷۳	۱۲۳
۵	بز زنگوله پا	۱۷۴	*۳۰A
۶	پلنگ و شال (روایت اول)	۱۷۶	*۳۰A
۷	روباه و شیر (روایت دوم)	۱۷۸	۳۵B*
۸	کلک شال به پلنگ (روایت سوم)	۱۷۹	
۹	شیر و شال (روایت چهارم)	۱۸۰	
۱۰	پلنگ عصبانی	۱۸۲	
۱۱	خر و قاطر	۱۸۳	
۱۲	چوپان و مار (روایت اول)	۱۸۴	
۱۳	دخترک و مار (روایت دوم)	۱۸۵	
۱۴	چوپان و کشاورز (روایت سوم)	۱۸۷	۲۸۵D*
۱۵	روباه زیرک	۱۸۹	
۱۶	روباه باهوش و زرنگ (روایت اول)	۱۹۰	
۱۷	کل دم شال مشکل گشا (روایت دوم)	۱۹۲	۲A
۱۸	شغال‌های بی دم (روایت سوم)	۱۹۶	
۱۹	سوادکوی حکومت (روایت چهارم)	۱۹۷	
۲۰	روباه و شتر	۲۰۰	

	۲۰۲	سگ با وفا	۲۱
	۲۰۳	سگ خیانت کار	۲۲
۲۰D*	۲۰۴	سگی که همدست گرگ شد	۲۳
	۲۰۵	شال (روایت اول)	۲۴
	۲۰۷	شال (روایت دوم)	۲۵
۵۶A	۲۰۹	پیرزن و کلاغ (روایت سوم)	۲۶
	۲۱۰	شال و میلا	۲۷
۱۱۱A	۲۱۲	شال و شش	۲۸
	۲۱۵	گرفت و بره (شه خوانی مره بخری برو بخیر)	۲۹
*۱۲۲F	۲۱۶	کرگ قن فچ م خش انه	۳۰
*۱۲۲F	۲۱۷	کدو قلقله زن (روایت اول)	۳۱
	۲۱۹	یه پیر زن ... (کدو قلقله زن) (روایت دوم)	۳۲
	۲۲۲	گاو سیاه و سفید و قهوای	۳۳
۱۵۵	۲۲۵	گربه‌ی پیر	۳۴
	۲۲۶	مار و پیرمرد (روایت اول)	۳۵
	۲۲۸	مار و پیرمرد (روایت دوم)	۳۶
	۲۳۰	مار و پیرمرد (روایت سوم)	۳۷
	۲۳۲	مار و شکارچی	۳۸
	۲۳۳	مسابقه‌ی خرگوش و لاک پشت	۳۹
	۲۳۴	یه خرگوش بود....	۴۰
	۲۳۶	زبانزدها و واژگان	
	۲۵۴	منابع	

سخنی با خوانندگان

مجموعه‌ی پنجم جلدی پیش‌روی شما، حاصل دو دهه پژوهش و مطالعات میدانی و نظری است و تلاش شده تا بر اساس مبانی علم افسانه‌شناسی صورت بندی شود. از میان تقسیم بندی‌های محتمل، با رجه به گستره‌ی کار حاضر و نیز تمایزات موضوعی افسانه‌ها، موضوع و محتوا مبنای دسته‌بندی قرار گرفت و به نظر می‌رسد که این گونه صورت بندی، بیشتر به کار پژوهشگران و خوانندگان حرفه‌ای می‌آید. بنابراین صورت بندی حاضر، بیشتر معطوف به کاربردهای پژوهشی است، اما این آداه‌ی نر ضروری می‌نماید که با توجه به روساخت افسانه‌ها و کارکرد عام آن‌ها به مثابه‌ی ذخیره‌ی فرهنگی اقلیمی و بومی، گروه‌های مختلف سنی و علمی می‌توانند مخاطبان این مجموعه باشند. تقسیم بندی حاضر نیز به مخاطب کمک می‌کند تا افسانه‌های مورد علاقه‌اش را به آسانی بیابد.

حجم زیاد این مجموعه و نیز رویکرد انتفاعی که امروزه در بازار چاپ و نشر وجود دارد، زمینه ساز تاخیر چندساله در انتشار مجموعه شد، اما در همه حال بر آن بودم تا مجموعه به شکل علمی، صورت بندی و منتشر شود و به واسطه‌ی خواست ناشر یا جلب رضایت گروه خاصی از مخاطبان، چارچوب‌های قاعده‌مند افسانه‌شناسی نادیده گرفته نشود. تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز در افسانه‌شناسی رایج است، اما روش حاضر، ضمن رعایت قواعد علمی، و با التفات به تعریف‌های موجود، افسانه‌های بیشتری را دربرمی‌گیرد؛ یعنی دایره‌ی شمول آن گسترده‌تر است؛ زیرا تقسیم‌بندی مبتنی بر موضوع و محتوا، نسبت به دیگر روش‌ها دقیق‌تر و

منسجم‌تر است. ناگفته نگذارم که این گونه تقسیم‌بندی مثل همه‌ی رهیافت‌ها و رویکردهای علوم انسانی، نسبی است. همچنان که در این مجموعه، به واسطه‌ی ویژگی‌های مشترک افسانه، پاره‌ای گونه‌ها با یکدیگر همپوشانی دارند. به عنوان نمونه، کرامت یا جادو هم در افسانه‌های عاشقانه جایگاه ویژه‌ای دارد و هم در افسانه‌های سحرآمیز و....

از نخستین قدم‌های جدی در گردآوری افسانه‌های مازندرانی که به اهتمام پژوهشگرانی چون سید حسن میرکاظمی و سادات اشکوری سامان یافت، تا به امروز بیش از ده مجموعه افسانه در مازندران چاپ رسید. در غالب این آثار، عنوان افسانه محور کار قرار گرفته است و تقسیم‌بندی‌های فنی متن بر موضوع، ساختار یا غیره به چشم نمی‌خورد. از این منظر و با نهایت احترام نسبت به پژوهشگران متقدم و پاسداشت کوشش آن‌ها در حفظ این گنجینه‌ی معنوی، مجموعه‌ی حاضر را اثری است که در آن، افسانه‌های مازندرانی بر اساس موضوع و محتوی صورت بندی و تدوین شده است.

پژوهش‌های میدانی ساز و کار خاص افسانه را داراست و بخصوص در گردآوری اشعار، حکایات و افسانه‌ها، گردآورنده در حقیقت رابط میان راوی و مخاطب است. با علم به این اصل مهم، تلاش نگارنده بر این بوده تا نهایت دقت را در رعایت امانت به کار بندد و بدون ارزشدآوری و جرح و تعدیل‌های توجیه‌ناپذیر، گفته‌های راوی را با همان ادبیات به فارسی برگرداند. از این منظر، گردآورنده در مسند دانای کل قرار نگرفته است. شباهت‌های راوی را به همان شکل ثبت کرده است. ساده‌تر این که نگارنده از دخالت دادن دیدگاه خود در متن اصلی برحذر مانده و تنها در پانویس‌ها به توضیح یا تصحیح پاره‌ای موارد پرداخته است.

نکته‌ی قابل اشاره‌ی دیگر، معدل سنی و جنسیتی راویان این مجموعه است که گروه‌های سنی مختلف را دربرمی‌گیرد. با این که بیشتر راویان از کهن‌سالانند، در عین حال راویان جوان و نوجوان و میانسال زن و مرد در این مجموعه سهیم‌اند. غالب افسانه‌ها از مراجعه‌ی حضوری گردآورنده به راویان ثبت و ضبط شده است، اما معدود افسانه‌هایی در این مجموعه آمده است

که مستقیماً توسط گردآورنده ضبط و ثبت نشده است بلکه به واسطه‌ی دوستان و علاقه‌مندان ادبیات بومی به دست نگارنده رسیده است و سعی بر آن بوده تا با حداقل تغییرات به چاپ برسد. در پایان هر افسانه نیز مشخصات کامل راوی، شامل شاخصه‌های سنی، جنسیتی، سطح سواد و محل سکونت ارائه شده است.

اکنون و در زمانه‌ی انتشار این مجموعه، بسیاری از راویان پا به سن گذاشته، جهان ما را ترک گفته‌اند و برخی دیگر به واسطه‌ی مصائب کهنسالی، دیگر توانایی روایتگری ندارند، از این منظر افسانه‌های پیش روی شما قرار گرفته است که دیگر در حافظه و سینه‌ی هیچ روایتگری نیست.

این مجموعه در پنج جلد ارائه شده است:

داستان‌های شفاهی مازندران (۱) (افسانه‌ی سحرآمیز)

داستان‌های شفاهی مازندران (۲) (افسانه‌ی عاشقانه و حکایات)

داستان‌های شفاهی مازندران (۳) (افسانه‌ی واقع‌گرا)

داستان‌های شفاهی مازندران (۴) (افسانه‌های طنزآمیز و تمثیلی)

داستان‌های شفاهی مازندران (۵) (اسطوره، قصه و لطیفه)

امیدوارم این مجموعه، که حاصل کاری مداوم و تلاشی بی‌تابانه است، قدمی در راه حفظ گنجینه‌های معنوی فرهنگ و ادب مازندران باشد و مخاطبان و پژوهشگران را به تداوم این راه برانگیزد. در پایان مایلم تا سپاس صمیمانه‌ام را نثار راویان این مجموعه کنم. بی‌همراهی آن‌ها، چنین کاری به انجام نمی‌رسید و یادی از راویان شیرین گفتاری که دیگر در میان ما نیستند، اما نام و خاطره‌ی آن‌ها همچنان با ما و داستان‌های ما خواهد ماند.

درباره‌ی این مجموعه

این نوع ژانر ادبی به نام‌های افسانه‌های خنده‌آور، فکاهی، افسانه‌های هجوی، هجوی-معیشتی نام‌گذاری شده است، این نوع افسانه‌ها پیش از همه با جهت‌های خنده‌آور و مضحک و تحت مذمت گرفتن شخصیت‌ها و نقص وجودی آن‌ها با دیگر افسانه‌ها

تفاوت موضوعی و کارکردی دارد و شنونده با شنیدن روایت خنده و تبسم بر لبش می‌نشیند و احساس رضایت می‌کند. از دیدگاه طنزآمیزی و خنده‌دار بودن بعضی پژوهشگران افسانه‌های طنزآمیز را با لطیفه یکی دانستند در حالی با همدیگر قابل تفکیک هستند: افسانه‌ی خنده‌آور مثل سایر افسانه‌ها بر کنش آدم و عناصر آن تشکیل گردیده است در حالی که لطیفه بر گفت‌وگوی آدم‌ها استوار است، تعداد آدم‌ها در افسانه‌ی طنزآمیز نسبت به لطیفه بیشتر و از نظر حجم نیز بلندتر از لطیفه است، افسانه‌ی طنزآمیز بر خلاف لطیفه دارای اپیزود متعدد و هر اپیزود نیز می‌تواند با خنده همراه باشد در حالی که لطیفه فقط در پایان باعث خنده می‌شود.

افسانه‌های تمثیلی (حزانات): پژوهشگران نام‌هایی چون: افسانه‌ی مثل‌ها، افسانه درباره حیوانات، افسانه درباره بانوران، افسانه‌ی تمثیلی، افسانه‌ی حیوانات، افسانه-مثل و... نامیدند. قهرمانان این گونه افسانه‌ها، خلاف دیگر افسانه‌ها حیواناتند و برخی حشرات، خزنده‌ها و حتی اشیای بی‌جان. جزء افسانه‌های حیوانات می‌دانند. در حقیقت شخصیت و قهرمانان این نوع افسانه خصلت و خوی انسانی دارند؛ کارهای انسان را انجام می‌دهند مثل انسان‌ها حرف می‌زنند. این نوع ژانر ادبی در ایران قدمت بسیار طولانی دارد، کتاب‌هایی نظیر کلیله و دمنه، مرزبان‌نامه داستان‌های ازوپ از جمله آثار مکتوب گذشته‌ی بسیار دور می‌باشد. از جمله‌ی بن‌مایه‌ی افسانه‌ی تمثیلی می‌توان به مکر و حيله اشاره کرد، در واقع بیشتر مواقع نوعی دوراندیشی، زیرکی و خردورزی محسوب می‌شود. از جمله ویژگی این افسانه کوتاهی و جنبه تعلیمی بودن آن‌هاست.